

ДЕМОГРАФІЯ, ЕКОНОМІКА ПРАЦІ, СОЦІАЛЬНА ЕКОНОМІКА І ПОЛІТИКА

УДК 314.18(045)

Говорко О.В., аспірант
Хмельницький національний університет

СУТНІСТЬ ДЕМОГРАФІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ: ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

Говорко О.В. Сутність демографічного потенціалу: проблеми теорії та практики. У статті досліджено демографічний потенціал України в період з 1910 по 2015 р., визначено періодичність цих змін (демографічне відлуння), представлено обґрунтування факторів впливу на демографічний потенціал у досліджуваному періоді. Запропоновано одиниці вимірювання демографічного потенціалу: абсолютну – число народжень в аналізованому періоді та відносну – відношення чисельності народжених до чисельності фертильного населення на даний час. Дане дослідження дає змогу здійснювати уточнені прогнози демографії населення. На підставі аналізу властивостей демографічного потенціалу запропоновано конкретні заходи щодо регулювання демографічної ситуації в країні, які визначають дітонародження як одну з основних відтворювальних функцій населення.

Ключові слова: демографія, демографічна статистика, демографічний потенціал, фертильний вік, вік покоління, коефіцієнт народжуваності, демографічне відлуння, прогноз демографічного потенціалу.

Говорко О.В. Сущность демографического потенциала: проблемы теории и практики. В статье исследован демографический потенциал Украины в период с 1910 по 2015 г., определена периодичность этих изменений (демографическое эхо), представлено обоснование факторов влияния на демографический потенциал в исследуемом периоде. Предложены единицы измерения демографического потенциала: абсолютную – число рождений в рассматриваемом периоде, относительную – отношение численности родившихся к численности фертильного населения в настоящее время. Данное исследование позволяет осуществлять уточнённые прогнозы демографии населения. На основании анализа свойств демографического потенциала предложены конкретные меры по регулированию демографической ситуации в стране, которые определяют деторождение как одну из основных воспроизводственных функций населения.

Ключевые слова: демография, демографическая статистика, демографический потенциал, фертильный возраст, возраст поколения, коэффициент рождаемости, демографическое эхо, прогноз демографического потенциала.

Govorko O.V. The Essence of Demographic Potential: The Problems of Theory and Practice. The article examines the demographic potential of Ukraine in the period from the year 1910 to 2015, defines the frequency of these changes (demographic echo), the study of the factors influencing the demographic potential of the analyzed period is presented. A unit of measurement of the demographic potential is offered: absolute – the number of births in the analyzed period, relative – the ratio of the number of births to the number of fertile population at present. This study allows the specified demographic forecasts of the population to be made. On the basis of the analysis of the demographic potential properties, specific measures to regulate the demographic situation in the country, which define childbirth as one of the main functions of the reproductive population are offered.

Keywords: demography, demographic statistics, demographic potential, fertile age, age of generation, fertility, demographic echo forecast, demographic potential.

Постановка проблеми. В Економічній енциклопедії поняття «демографія» походить від грец. δῆμος – народ і розкривається як наука про населення (народонаселення) як сукупність людей, що проживають у межах певної території. Демографія вивчає склад, рух та закономірності розвитку насе-

лення і питання політики народонаселення; чисельність, розміщення і склад населення (за статтю, віком, сімейним станом, національністю і рідною мовою, освітою, заняттями, соціальним станом тощо). Демографія тісно пов'язана з низкою інших суспільних наук, в яких розглядаються окремі про-

блеми народонаселення: соціологією, географією, етнографією, медициною, екологією тощо. Оскільки демографічні закономірності можуть бути виявлені лише під час докладного спостереження, основну частину демографії як науки становить статистика населення (демографічна статистика), що займається збиранням даних (включаючи перепис) про чисельність, склад, розміщення і відтворення населення, а також науковим опрацюванням і аналізом цих даних. Демографія має велике практичне значення. Її дані потрібні для характеристики наявної демографічної ситуації, обґрунтування розвитку галузей народного господарства та культури, заходів щодо обслуговування населення і проведення відповідної демографічної політики [1].

Демографічна статистика – галузь соціально-економічної статистики, що вивчає народонаселення та його зміни в конкретних історичних умовах суспільного розвитку. До сфери вивчення демографічної статистики належать суспільні явища і процеси, їх кількість, географічний розподіл і склад населення за суспільними групами та їх зайнятість, за віком і статтю, національністю, мовою, культурним рівнем, сімейним станом тощо. Вона охоплює питання природного руху населення (народжуваність, смертність, шлюби, розлучення), його міграцію, відтворення. Тобто демографічні процеси демографічна статистика вивчає на основі всебічного аналізу суспільно-економічних відносин, розглядає їх як такі, що визначаються способом виробництва. [2].

Після Другої світової війни в Україні проведено чотири радянські переписи населення: у 1959, 1970, 1979, 1989 рр. 5 грудня 2001 р. в Україні відбувся перший Всеукраїнський перепис населення. Із 1 по 14 грудня 2010 р. у Дергачівському районі Харківської області відбувся пробний перепис населення.

Метою проведення пробного перепису населення є відпрацювання всіх методологічних та організаційних питань Всеукраїнського перепису населення 2020 р., а також технології автоматизованого оброблення отриманих матеріалів.

За встановленою практикою і згідно з рекомендаціями Організації Об'єднаних Націй переписи населення у більшості країн світу проводяться раз на десять років. Принципи та рекомендації ООН визначають, що саме переписи населення є унікальним джерелом соціально-демографічних даних та дають змогу отримати найдетальнішу інформацію щодо різноманітних характеристик населення як на загальнодержавному та регіональному рівні, так і на міжнародному.

Для зміцнення державності, проведення політики, що забезпечує соціально-економічний розвиток, підвищення життєвого рівня населення доцільно мати достовірну інформацію про відтворювальні можливості населення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблем формування та розвитку

демографічного потенціалу присвячено наукові роботи українських та зарубіжних учених М. Біль, П. Венсана, Е. Лібанової, Р. Фішера та ін. В їхніх працях оцінюються якісні та кількісні характеристики демографічного потенціалу, а також галузеві умови та фактори його відтворення.

Уперше поняття «демографічний потенціал» увів англійський демограф Р. Фішер у 1920-х роках. Він розглядав народження людини як отримання ним життя «у кредит», а подальше народження власних дітей як «виплату боргу». Однак запропоноване поняття в демографії не знайшло точного вимірювання [3].

П. Венсан запропонував термін «потенціал зростання», що визначає збільшення чисельності всього населення за певний період [4]. Але це тільки посилює проблему вимірювання «демографічного потенціалу», тому що потенціал зростання – це відносний показник, тоді як «потенціал» – базове поняття, що визначає можливості чого-небудь і повинен вимірюватися як у відносних, так і в абсолютних величинах.

Відома пропозиція оцінювати демографічний потенціал в людино-роках за їх чисельністю та очікуваною тривалістю життя [5]. Дана пропозиція запозичена у поняття «трудова потенціал», де під «трудова» розуміють безпосередньо існування людини. Недоліком цього визначення є протиріччя з відомою основою понятійної демографії.

Демографічний потенціал (ДП) етносу, спільноти – це її репродуктивні можливості. Він визначається: а) чисельністю репродуктивно активних представників у складі спільноти та б) їх дітородною активністю (дітність – число дітей в сім'ях, сумарний Кн тощо); причому показники, як «а», так і «б» – у короткостроковій, середньостроковій та довгостроковій (через одне-два покоління) перспективах [5].

Дане визначення найбільше об'єктивно відображує відтворювальну здатність населення країни, території, однак вимагає уточнення в частині одиниць вимірювання та сумісності з іншими демографічними параметрами.

Здійснені спроби визначення поняття демографічного потенціалу й одиниці його вимірювання не мали успіху, тому що не відображали реальних процесів і не передбачали точних вимірників демографічного «здоров'я» народу.

На основі вищевикладеного визначення демографічного потенціалу є актуальною проблемою та потребує свого рішення.

Постановка завдання. Метою дослідження є усунення понятійної невизначеності демографічного потенціалу та надання йому нових характеристик, які б забезпечували його вимірність і поєднання з іншими видами потенціалу в економіці.

Виклад основних результатів. Варто зазначити, що поняття демографічного потенціалу, як і багатьох інших потенціалів в економіці, відображає «запас» –

кількість населення даної території та його здатність до відтворення. Результатом демографічного процесу є народження дітей, а потенціалом, що забезпечує цей вихід, – здатність населення до відтворення. Зрозуміло, що цією здатністю володіють тільки особи фертильного віку (15–49 років за прийнятою класифікацією вікових груп). Центр тяжіння розподілу дітонародження у фертильному віці припадає приблизно на 28 років – вік покоління. В останні роки вік покоління має тенденцію до збільшення.

Звідси випливає висновок, що кількісна характеристика демографічного потенціалу відповідає чисельності населення фертильного віку в аналізованому періоді часу. Демографи використовують для цих оцінок чисельність жінок, проте слід зазначити, що у фертильному віці чисельність чоловіків і жінок приблизно однакова, що дає змогу застосувати єдину узагальнену вікову структуру.

Якісна характеристика демографічного потенціалу визначає продуктивність процесу відтворення населення, тобто народжене число дітей на одну жінку (звичайно, фертильного віку). У демографії цей параметр визначається коефіцієнтом народжуваності.

Тоді весь демографічний потенціал може бути оцінений як добуток чисельності жінок фертильного віку (половини населення в даній віковій групі) на коефіцієнт народжуваності в досліджуваній період часу.

На підставі проведеного аналізу низки розділених за часом переписів населення статевовікових пірамід (структур населення) зазначено таке:

- кількісно демографічний потенціал оцінюється чисельністю населення фертильного віку, представленого групами 15–49 років. Зазначена чисельність може бути використана як індикатор соціального здоров'я нації;

- чисельність населення у вікових групах 15–49 років істотно залежить від соціально-економічної історії, враховує демографічні підйоми і спади чисельності населення в минулих періодах;

- демографічний потенціал повинен урахувати сальдо міграції населення у вікових групах 15–49 років і водночас відображати окремі дані для корінного населення та для мігрантів;

- кількість населення чоловічої і жіночої статі в групах 15–49 років приблизно дорівнює, що дає змогу розглядати демографічний потенціал консолідовано, без урахування статей;

- якісно демографічний потенціал визначається коефіцієнтом народжуваності на одну жінку фертильного віку, який, своєю чергою, залежить від соціально-економічних умов життя населення у віці 15–49 років.

У результаті проведеного дослідження запропоновано уточнену наукову гіпотезу і метод оцінки демографічного потенціалу, за яким визначають чисельність населення груп фертильного віку для

різних періодів часу таким чином, що відібрані групи становлять безперервну в часі функцію чисельності фертильного населення. Формула запропонованої гіпотези така.

Уточнена сутність демографічного потенціалу, яка визначається його кількісними та якісними характеристиками, кількісну характеристику визначають кумулятивною кривою, що складається з чисельності поколінь груп населення фертильного віку (15–49 років) досліджуваного періоду, а якісну – коефіцієнтом народжуваності вказаних групах фертильного віку, причому чисельність фертильного населення визначається за даними кількості народжених у минулому періоді, що зсунуті на величину віку покоління, вказані характеристики множаться, що дає змогу визначити відтворення населення в минулому, теперішньому періодах та скласти прогнози.

За цією гіпотезою зі структур населення (статевовікових пірамід) для різних поколінь у досліджуваному періоді виділяють групи фертильного віку так, щоб закінчення однієї групи збігалось в часі з початком наступної групи, а закінчення наступної групи – із початком подальшої тощо. У результаті формується безперервна крива, що відображає чисельність фертильного населення країни, території (кількісний складник демографічного потенціалу).

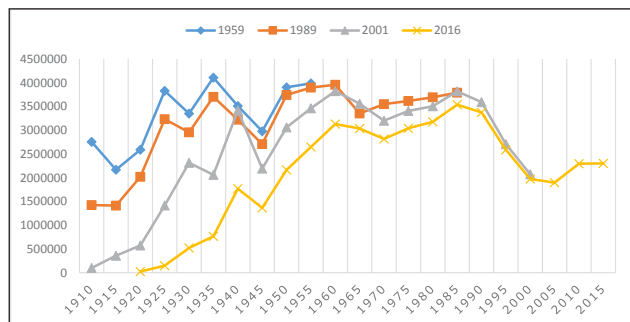
Коефіцієнт народжуваності визначає якісний складник демографічного потенціалу, розраховується відносно чисельності жінок фертильного населення, яку отримують з кількісного складника. Тоді демографічний потенціал визначається як добуток кількісної характеристики (половині чисельності всього фертильного населення) на його якісну характеристику (коефіцієнт народжуваності на одну жінку), що дає змогу визначити відтворення населення в будь-який заданий момент часу.

Необхідно вказати, що має місце помилка, яка приписує демографічному потенціалу кількість осіб похилого віку. Із цього приводу слід зазначити, що збільшення тривалості життя населення та чисельності літніх вікових груп не впливає на процес його відтворення, а тому повинне враховуватися в іншому вигляді потенціалу, наприклад у геронтологічному.

Демографічний потенціал виступає як оціночна характеристика населення даної території, країни, враховує історію розвитку суспільства, соціально-економічні процеси, умови життя населення, традиції, сімейні, групові зв'язки та інші фактори.

Розглянемо графіки чисельності населення України за віковими групами, побудовані на підставі даних статистики [6] (рис. 1). Графіки одержано з чисельності груп статевовікової структури населення України в 1959, 1989, 2001, 2016 рр. Особливістю даних графіків є повторюваність у часі з періодом, що відповідає поколінню (приблизно 28 років) характерних ділянок структур населення. Наведені структури показують циклічність і спад населення

за групами в напрямку справа наліво (зворотний відлік часу). Так, наприклад, структура 2016 р. спливає в 1920 р., структура 2001 р. – у 1910 р., структури 1959, 1989 рр. – за межами прийнятої шкали часу.

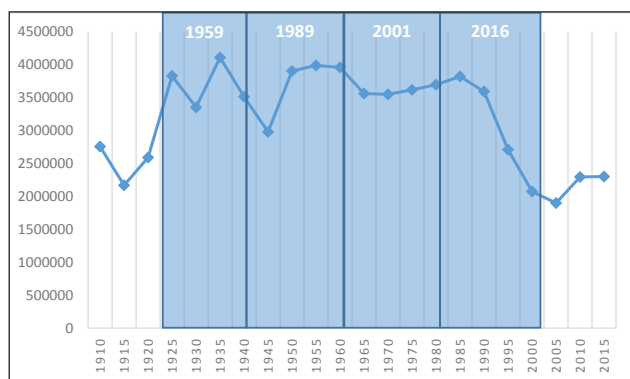

Рис. 1. Чисельність населення України за віковими групами в 1910–2015 рр.

Як видно з представлених графіків, у більш ранніх структур більша чисельність груп населення у минулих роках часового проміжку. Остання (2016 р.) структура показує чисельність населення по групах у теперішній час. Для визначення процесу відтворення населення та демографічного потенціалу розглянемо чисельність населення фертильного віку в досліджуваному періоді (1910–2015 рр.) із представлених графіків.

Побудуємо кумулятивну діаграму чисельності населення України за 1910–2015 рр. за віковими групами 15–49 років шляхом переносу на один графік відповідних ділянок діаграм у 1959, 1989, 2001, 2016 рр. Кумулятивна діаграма чисельності населення України, здатного до відтворення протягом розглянутого періоду, представлена на рис. 2. На діаграмі відображено графік та зони фертильного віку згідно з прийнятими періодами дослідження.

Діаграма відображає чисельність фертильного населення України за весь досліджуваний період, тобто показує кількісну сторону демографічного потенціалу. Таким чином, за запропонованою гіпотезою отримана графічна кількісна залежність здатності населення України до відтворення по роках досліджуваного періоду.

Рис. 2. Кумулятивна діаграма чисельності населення України за 1910–2015 рр.

Особливістю наведеної діаграми є провали чисельності населення фертильного віку в періоди 1914–1920, 1929–1937, 1941–1945 рр. У ці періоди Україна переживала значні соціально-економічні потрясіння. Найглибший провал припадає на період Великої Вітчизняної війни 1941–1945 рр. Цей, а також попередні провали чисельності викликали первинне «демографічне відлуння» – провал у 1962–1970 рр. і вторинне «демографічне відлуння» – провал у 1990–2000 рр. Як видно з діаграми, провали чисельності носять циклічний характер із періодом, рівним віку покоління (28 років). Більш глибокий провал у зоні вторинного «демографічного відлуння» збігся з розпадом СРСР і переходом до ринкових умов господарювання та конкуренції, що знизило чисельність населення у фертильних вікових групах. Облік даної циклічності в прогнозах дасть змогу підвищити їх точність.

Зростання чисельності населення фертильного віку спостерігається відразу ж після провалів, а також через посилення соціальних зв'язків у суспільстві. Так, стабільне зростання графіку в кінці XIX в. і на початку XX ст. можна пояснити налагодженою системою місцевого самоврядування (земств), а також «колективізацією» населення в рамках поміщицьких маєтків. Розкуркулення на початку 30-х років – пряме знищення селянського населення – дало провал графіка, однак після цього періоду колективізація дала приріст кумулятивної діаграми.

На діаграмі певний інтерес для дослідження має період 1980–1988 рр. У цей час у СРСР була реалізована державна політика щодо стимулювання дітонародження. Була збільшена тривалість декретних відпусток, стали надаватися додаткові відпустки без утримання матерям по догляду за дитиною. Як результат, підвищилася народжуваність населення, що знайшло своє відображення на графіку. У даний час діють програми, що стимулюють народження дітей, тобто підвищують якість демографічного потенціалу, його відтворення.

Слід зазначити ще одну властивість кумулятивної кривої чисельності населення фертильного віку: вона є трендом відтворювальної функції, яка починає «працювати» тільки через час, рівний віку покоління (приблизно 28 років), тобто, по суті, є запасом, або потенціалом дітонародження.

Розглянемо більш детально якісну сторону демографічного потенціалу.

Якісна сторона демографічного потенціалу, як було сказано вище, являє собою здатність населення фертильного віку до відтворення, оцінюється коефіцієнтом народжуваності дітей на одну жінку.

У досліджуваний період (1910–2015 рр.), за статистичними даними [3; 11], сумарний коефіцієнт народжуваності постійно знижувався з 6 до 1,1 (рис. 3). На графіку є ділянки, істотно порізані, на яких народжуваність змінювалася стрибкоподібно

(в інтервалі 1913–1950 рр. кумулятивна народжуваність знизилася в два рази). Починаючи з 1990 р. коефіцієнт народжуваності в Україні знизився до рівня нижче 2, що порушило умови відтворення населення. У результаті після цієї дати спостерігається спад населення України за рахунок недостатньої чисельності народжених дітей.

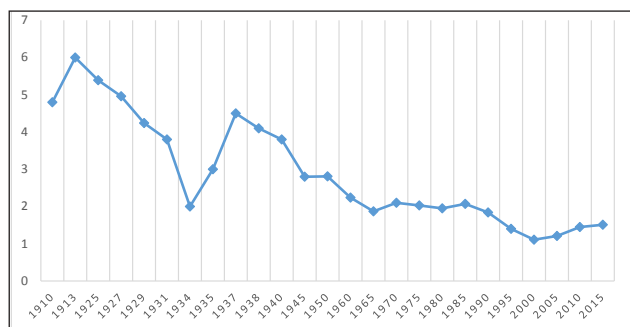

Рис. 3. Коефіцієнт сумарної народжуваності в Україні за 1910–2015 рр.

Графік народжуваності також порізаний у періоди демографічних потрясінь, згаданих вище. Позначається вплив соціально-економічних чинників не тільки на кількісну, але й на якісну характеристику демографічного потенціалу. У період з 1985 по 1995 р. коефіцієнт народжуваності впав майже в півтора рази, що свідчить про негативну дію економічних реформ на якісну характеристику демографічного потенціалу. Дослідження тренду даної функції показує його практично лінійне спадання. Це може бути пояснене постійним збільшенням руйнування інституту сім'ї та залученням жінок до процесу виробництва.

Якщо до 1913 р. жінки були зайняті виключно в секторі домашніх господарств, то з 1949 р. по теперішній час частка зайнятості жінок у корпоративному секторі постійно зростає. Головна відмінність зазначених секторів полягає в тому, що діяльність у домашніх господарствах стимулює дітонародження, оскільки чисельність сім'ї – основа домашнього господарства, безпосередньо впливає на її добробут і виживання. Виробництво в корпоративному секторі, навпаки, вимагає підвищення продуктивності праці за відповідного зниження чисельності працюючих, тому від жінок, зайнятих у корпорації, абсолютно не потрібно підвищення народжуваності. Мало того, народження дитини призводить до зниження трудової віддачі на робочому місці, із чим постійно і негласно бореться адміністрація підприємств. При цьому суспільству нав'язуються сучасні споживчі стандарти, в яких на дітонародження відводиться все менше місця. Більше того, розширене залучення жіночої праці в корпоративний сектор дає змогу знецінювати чоловічу працю. Якщо раніше чоловік міг своєю працею прогодувати всю сім'ю, то нині навіть з урахуванням заробітної плати жінки доходи більшості

сімей ледь покривають споживчі витрати. Ступінь експлуатації сім'ї як осередку суспільства зростає.

Виникає цілком закономірне і раціональне організаційно-правове рішення про введення нової оплачуваної професії жінки – народження дітей. Для забезпечення відтворення населення жінкам фертильного віку необхідно проводити оплату праці на народження дітей. Таким чином, відтворювальна діяльність домашніх господарств набуває права корпоративної професії, де корпорацією є сама держава.

Об'єднаємо розглянуті вище кількісну й якісну характеристики демографічного потенціалу в одній діаграмі.

Демографічний потенціал України за 1910–2016 рр., розрахований за пропонованою науковою гіпотезою, представлений на рис. 4.

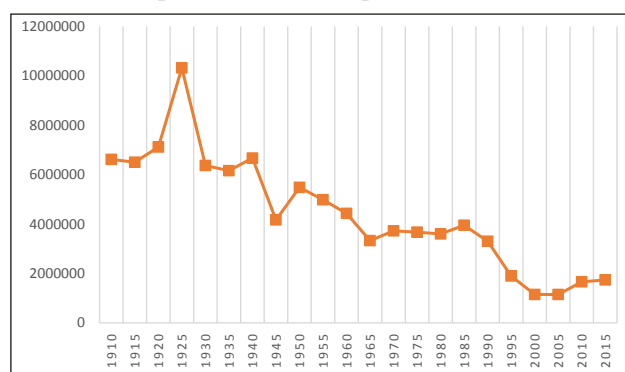

Рис. 4. Демографічний потенціал України за 1910–2016 рр.

Як видно з графіку, демографічний потенціал коливається в межах від 10 млн. осіб на рік (1925 р.) до 1,1 млн. осіб на рік (2000 р.). Починаючи з 1990 р. сумарний коефіцієнт народжуваності став нижче 2,0, і граничне відтворення на рівні 3 млн. осіб на рік не було досягнуто. Зараз відтворення населення України здійснюється на рівні приблизно 1,7 млн. осіб на рік, що майже вдвічі нижче граничного рівня для збереження загальної чисельності населення. В результаті чисельність населення України падає, що в геополітичному контексті загрожує державній безпеці країни.

Аналіз наведеного графіка демографічного потенціалу дає змогу уточнити наявні наукові положення про демографію населення України. Так, наприклад, провал демографічного потенціалу в періоди 1914–1920 і в 1929–1937 рр. повністю врівноважився зростанням демографічного потенціалу в період 1921–1928 рр. Водночас провал демографічного потенціалу в 1941–1945 рр. значною мірою забрав приріст 1921–1928 рр. і частково попередніх поколінь і знизився до 4 млн. осіб на рік. Перше «демографічне відлуння» дало мінімум потенціалу в 3 млн. осіб в рік (1965 р.), що вимагало прийняття екстрених заходів уряду щодо підвищення рівня життя населення в СРСР. Було введено нові соціальні гарантії періоду розвинутого соціалізму,

відмічені найвищим у світі рівнем державним захистом населення. Друге «демографічне відлуння» збіглося з ринковими реформами, знизило демографічний потенціал України до військового рівня – 1,1 млн. осіб на рік (2000 р.). Нині спостерігається деякий підйом демографічного потенціалу, пов'язаний з його накопиченням у минулому поколінні (1970–1990 рр.), проте його якісна характеристика, як і раніше, не задовольняє вимогам відтворення населення, що обов'язково позначиться в майбутніх періодах.

На підставі наведених доказів гіпотеза про уточнений демографічний потенціал та методологію його оцінки отримала повне теоретичне й практичне підтвердження. У ході доказу гіпотези були проведені розрахунки згідно зі статистичними даними, у результаті яких побудовано аналізовані вище графіки. На підставі проведених досліджень визначено основні кількісні та якісні характеристики процесу відтворення населення, за допомогою яких можна ефективно регулювати демографічну ситуацію в країні.

За запропонованою гіпотезою демографічний потенціал отримав свої одиниці виміру. Це абсолютна одиниця – кількість народжених дітей на рік і відносна – відношення кількості народжених дітей до чисельності фертильного населення в даному році.

Гіпотеза про демографічний потенціал дає змогу розрахувати «оптимальний» сценарій із горизонтом 28 років – вік покоління (за незмінних соціально-економічних умов) прогнозу відтворення населення. Для цього необхідно перемножити коефіцієнт народжуваності в поточному році на чисельність фертильного населення минулого покоління (народженого 28 років тому) з поправочних коефіцієнтів втрати чисельності в поколінні.

Горизонт прогнозу можна кратно збільшувати (56, 84, 112 років), точність при цьому буде знижуватися несуттєво. Для сценаріїв прогнозів «мінімуму» та «максимуму» необхідно враховувати можливі зміни якісної характеристики демографічного потенціалу – коефіцієнта народжуваності на одну жінку фертильного віку. Даний коефіцієнт, як відомо, є відображенням дії багатьох факторів і може бути спрогнозований за наявними методиками.

Розрахуємо прогноз демографічного потенціалу України за наявними статистичними даними в межах одного покоління (28 років) до 2043 р. за трьома сценаріями:

- нормативний, відповідає коефіцієнту народжуваності $K_n = 1.51$;
- мінімальний, передбачає погіршення соціально-економічної ситуації, яка в результаті зменшує коефіцієнт народжуваності K_n на величину рівну $\Delta_1 = -0,01$ на рік (вплив негативних факторів);
- максимальний, передбачає покращення соціально-економічної ситуації, яка в результаті забезпечить зростання коефіцієнту народжуваності K_n на

величину рівну $\Delta_2 = + 0,01$ на рік (урахування системи заходів).

Формула розрахунку нормативного демографічного потенціалу:

$$ДП_n = Ч_{\phi(n-t)} \times K_{n(n)}, \quad (1)$$

де $ДП_n$ – демографічний потенціал нормативний;
 $Ч_{\phi}$ – чисельність жінок фертильного віку (1/2 значення кумулятивної діаграми чисельності, рис. 2);

K_n – коефіцієнт народжуваності;

n – позначення поточного року;

t – вік покоління ($t = 28$ років).

Демографічний потенціал за мінімальним сценарієм прогнозу буде дорівнювати:

$$ДП_{min} = Ч_{\phi(n-t)} \times (K_{n(n)} - \Delta_1), \quad (2)$$

де $ДП_{min}$ – демографічний потенціал мінімальний;

Δ_1 – зменшення коефіцієнту народжуваності внаслідок погіршення соціально-економічної обстановки, $\Delta_1 = 0,01$.

$$ДП_{max} = Ч_{\phi(n-t)} \times (K_{n(n)} + \Delta_2), \quad (3)$$

де $ДП_{max}$ – демографічний потенціал максимальний;

Δ_2 – збільшення коефіцієнту народжуваності внаслідок заходів державного регулювання, $\Delta_2 = 0,01$.

Результати розрахунку демографічного потенціалу наведено на графіках рис. 5.

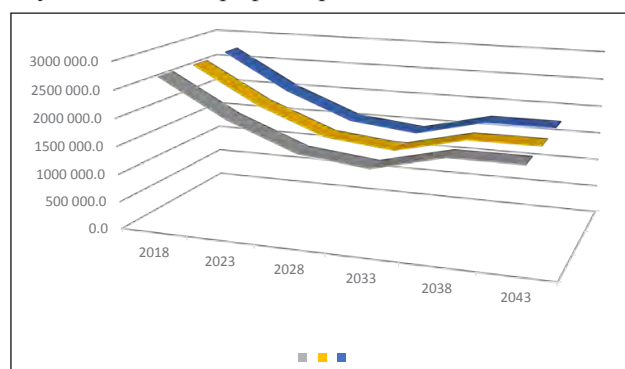

Рис. 5. Прогноз демографічного потенціалу України на 2018–2043 рр.

Представлений прогноз має в деякій мірі гіпотетичне значення, оскільки зміни коефіцієнту народжуваності K_n не показані як функції. Однак указаний недолік можна усунути, відшукавши ці функціональні залежності, що в даний час є цілком вирішуваним завданням. Виконаний прогноз дає змогу вирішувати проблему підвищення демографічного потенціалу України. Наведені у формулах (2)–(3) значення Δ_1 , Δ_2 істотно впливають на процес відтворення населення та самі по собі містять багато соціально-економічних факторів впливу – від добробуту та зайнятості населення до політичних складників, а також соціального захисту всіх верств населення (теоретичне їх обґрунтування виходить за рамки даної роботи).

Прогноз доводить доцільність заходів державного стимулювання народжуваності саме в період з 2023 по 2028 р., що дасть змогу ліквідувати успадковані з минулого й отримані під час реформ 90-х провали демографічного потенціалу України. Ліквідація зазначених провалів за запропонованою гіпотезою поліпшить демографічний потенціал у майбутніх періодах, кратних віку покоління.

Висновки. У дослідженні одержали релевантне обґрунтування зміни демографічного потенціалу України в період з 1910 по 2015 р., визначено періодичність цих змін (демографічне відлуння), представлено обґрунтування факторів впливу на демографічний потенціал у досліджуваному періоді.

Запропоновано нові одиниці вимірювання демографічного потенціалу: абсолютну – число народжень в аналізованому періоді та відносну – відношення чисельності народжених до чисельності фертильного населення на даний час.

Наукова гіпотеза дає змогу здійснювати уточнені прогнози демографії населення. При цьому формується нова методологічна база, яка може бути застосована не тільки до природного руху населення, а й до міграційних, трудових, соціально-економічних процесів.

На підставі аналізу властивостей демографічного потенціалу запропоновано конкретні заходи щодо регулювання демографічної ситуації в країні, які визначають дітонародження як одну з основних відтворювальних функцій населення.

Список літератури:

1. Демографія. Економічна енциклопедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ecodn.info/text/Econom/encyclo/str/E-186.htm>.
2. Демографічна статистика [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukr.vipreshebnik.ru/entsiklopediya/50-d/1981-demografichna-statistika.html>.
3. Эдиев Д.М. Демографические потенциалы. Теория и приложения / Д.М. Эдиев. – М. : МАКС Пресс, 2007. – 348 с.
4. Vincent P. Potentiel d'accroissement d'une population stable // Journal de la Societe de Statistique de Paris. – 1945. – № 86. – Р. 16–29.
5. Дорошенко Л.С. Демографія : [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.] / Л.С. Дорошенко. – К. : МАУП, 2005. – 112 с.
6. Банк даних Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://database.ukrcensus.gov.ua/Mult/Dialog/statfile.asp?lang=1>.
7. Демоскоп Weekly [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://demoscope.ru/weekly/pril.php>.
8. Пирожков С.И. Демографические процессы и возрастная структура населения / С.И. Пирожков. – М. : Статистика, 1976. – 136 с.

УДК 331.102

Поліщук Н.О., к. е. н.,
доцент кафедри економіки і підприємництва
*Індустріальний інститут
Донецького національного технічного університету*

Лизунова О.М., к. е. н., доцент,
доцент кафедри менеджменту
*Індустріальний інститут
Донецького національного технічного університету*

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНИХ СКЛАДНИКІВ РЕГІОНАЛЬНИХ РИНКІВ ПРАЦІ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ДІЯЛЬНОСТІ СУЧАСНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Поліщук Н.О., Лизунова О.М. Вплив соціальних складників регіональних ринків праці на ефективність діяльності сучасних підприємств. У статті наведено та обґрунтовано загальні підходи до формування, наповнення та послідовності процедур діагностування соціальних процесів на ринку праці. Визначено фази діагностики відтворення робочої сили на ринку праці. Розроблено ключові положення проведення загальних діагностик з урахуванням рівня ускладнення та їх наповнення новітніми процесами. Вдосконалено новітні підходи до сегментування соціальних процесів на ринку праці з урахуванням різних факторів. Визначено та обґрунтовано наукові засади дослідження впливу соціальних складників регіональних ринків праці на ефективність діяльності сучасних підприємств.

Ключові слова: трудові ресурси, діагностування, фактори, регіональний ринок, кадровий потенціал, підприємство.